

Raül Garrigasait i Colomés. *L'hàbit de la dificultat. Wilhelm von Humboldt i Carles Riba davant l'Agamèmnon d'Èsquil*.
Barcelona: Institut Privat d'Estudis Mòn Juïc, 2014, 342 pp.

JOAN JOSEP MUSSARRA ROCA
Universitat de Barcelona
jjmussarraroca@ub.edu

L'Institut d'Estudis Mòn Juïc ha publicat l'any 2014, com a cinquè número de la seva Col·lecció *Cum Laude*, la tesi doctoral titulada *L'hàbit de la dificultat. Wilhelm von Humboldt i Carles Riba davant l'Agamèmnon d'Èsquil*, defensada l'any 2013 a la Universitat de Barcelona per Raül Garrigasait Colomés, filòleg clàssic, escriptor, traductor i, actualment, director de l'Editorial Alpha i responsable de la Col·lecció Bernat Metge. El seu tema és una visió comparativa de les traduccions de l'*Agamèmnon* d'Èsquil realitzades per Wilhelm von Humboldt i per Carles Riba.

L'estructura és senzilla. Després d'una Introducció (Capítol 1), consta d'un segon capítol relativament breu titulat «La imatge d'Èsquil i el llenguatge de l'*Agamèmnon*», en què l'autor ens dona una imatge panoràmica del que representa la figura d'Èsquil, així com dels trets propis de l'*Agamèmnon* que seran més rellevants en analitzar-ne les traduccions. El capítol següent, també força breu, es titula «L'*Agamèmnon* entre l'edició prínceps i Wilhelm von Humboldt», que resumeix la història de la transmissió i la recepció del text.

A continuació trobem dos capítols de llargària considerable, el 4 i el 5, que contenen pròpiament l'anàlisi de totes dues traduccions i constitueixen el que podríem anomenar el cos central d'aquest treball: respectivament, «L'*Agamèmnon* de Wilhelm von Humboldt» i «L'*Agamèmnon* de Carles Riba», estructurats cada un d'ells en una sèrie de sis apartats paral·lels. Els títols dels apartats reflecteixen aquesta estructura. El 4.1 i el 5.1 es titulen tots dos «Circumstàncies de la traducció». A continuació, el 4.2 i el 5.2 es diuen, respectivament, «La Grècia d'Alemanya i de Wilhelm von Humboldt» i «La Catalunya grega de Carles Riba», i l'autor hi parla de la importància de Grècia com a model cultural en dos contextos prou diferents. Després, en els apartats 4.3 i 5.3, que es titulen «La interpretació humboldtiana» i «La interpretació ribiana», l'autor sintetitza els diferents punts de vista sobre Grècia i la tragèdia que confluiran en els pressupòsits teòrics de les respectives traduccions. Els apartats 4.4 i 5.4 comparteixen títol —«Llengua, nació, traducció»—. Tots dos tracten el sentit que tenia traduir tragèdia grega i fer tradició clàssica en el si de comunitats lingüístiques que, d'una manera o una altra, s'havien embrancat en un procés de construcció nacional. A continuació trobem, en tots dos casos, l'anàlisi estilístic-literària —i en el cas de Humboldt, també mètrica— de passatges específics de la traducció en els apartats 4.5 i 5.5, titulats «Traduir el ritme» i «Una "poesia abrupta" en prosa». Aquests títols fan referència a les diferents maneres com Humboldt i Riba es plantegen la traducció: el primer tracta de traslladar amb més o menys èxit els ritmes de l'original, mentre que el segon tradueix en

prosa, d'acord amb el que era habitual en la Fundació Bernat Metge. Els passatges analitzats són els mateixos en tots dos casos: el pròleg de la tragèdia (vv. 1–39) i l'estàsim segon (vv. 681–781 de les edicions actuals). L'autor clou tots dos capítols amb sengles apartats que es diuen, respectivament, «Panoràmica de la recepció» i «La recepció». La diferència entre tots dos títols pot semblar capriciosa, però reflecteix un fet que Raül Garrigasait remarca en la p. 141 n. 1: el tractament de la recepció de l'obra de Humboldt ha de ser «necessàriament selectiu».

El llibre finalitza amb les preceptives «Conclusions» i amb un apèndix en què s'inclouen alguns textos rellevants per a aquesta obra: una traducció de la prou coneguda introducció que Wilhelm von Humboldt va escriure per a la seva versió de l'*Agamèmnon* —i hem de dir que Raül Garrigasait hi demostra el seu propi ofici de traductor—, la traducció humboldtiana del pròleg i del segon estàsim de la tragèdia —que, com ja hem indicat, l'autor comenta sistemàticament en el cos del llibre—, una reconstrucció del text grec de Gottfried Hermann emprat per Humboldt en la seva traducció —no conservat en l'estadi d'elaboració en què es trobava llavors—, i una carta de Carles Riba a Paul Mazon, el classicista francès traductor d'Èsquil, responsable del text grec en què es va basar Riba per al seu treball.

Aquesta estructura senzilla, i alhora ben articulada entorn d'uns eixos molt clars, *sembla* pròpia d'una tesi doctoral, pensada fonamentalment perquè el potencial lector —i avaluador— es faci una idea del contingut i pugui navegar-hi amb facilitat. L'afany de sistematització és evident tant en la simetria entre els capítols 4 i 5 com, dins d'aquests capítols, en l'alternança entre els apartats que tracten pròpiament la traducció i els que en comenten l'entorn cultural i històric. Aquesta alternança potser és més visible en l'índex que no pas en la lectura, en què l'exposició flueix gairebé sense talls.

Però aquest llibre no és una mera tesi, si és que per tesi entenem, com és habitual, un treball de recerca —normalment molt acotat— en què un futur especialista tracta de demostrar la seva suficiència investigadora. *L'hàbit de la dificultat* és una obra de gran volada, que va molt més enllà de l'anàlisi escolar d'uns textos i esdevé una reflexió continuada sobre els diferents rols que la traducció ha tingut en uns determinats moments de la història d'Europa.

Encara que tracti dos textos diferents, Raül Garrigasait aconsegueix de trenar un discurs unitari. Dins de les conclusions, en la p. 275, diu: «[Humboldt i Riba] reelaboren una visió de Grècia que té l'origen en Winckelmann i que presenta com a tret fonamental la tensió entre la historicitat i la normativitat: Grècia és objecte d'estudi històrico-filològic, però alhora és un exemple excepcional d'humanitat plena i, en alguns aspectes, modèlica. En tots dos casos, l'“humanisme” era útil en termes d'estratègia cultural, perquè en el nou món de particularitats irreductibles que havia dibuixat Herder servia per universalitzar la cultura pròpia». I dins la mateixa pàgina, una mica més avall: «[...] Humboldt i Riba se situen a l'inici i al final d'una època de l'interès europeu per Grècia. Abans de la segona meitat del segle XVIII, abans de la filosofia de la història i de la constitució de la filologia moderna, no hi havia una aproximació històrico-filològica metòdica a l'antiguitat ni una concepció de la cultura que permetessin omplir de contingut modern la idea de Grècia com

a força formativa. Després de la Segona Guerra Mundial l'aproximació històrico-filològica (i antropològica) va convertir el valor modèlic de Grècia en un mite del passat, tan digne d'estudi com qualsevol altre mite que hagi perdut la seva funció social.» Raül Garrigasait manté al llarg de tot el llibre l'horitzó que queda resumit en aquestes frases.

Així, descriu uns moments essencials de la història intel·lectual d'Europa —sigui des de la perspectiva alemanya, sigui des de la catalana, però sense perdre de vista el conjunt— i alhora fa filologia en el sentit més propi del terme, en tant que analitza detalladament una sèrie de textos i prova d'establir-ne el significat. Estudia unes determinades formes d'apropiació del llegat de la Grècia clàssica i les contextualitza en el marc de dos idiomes que, en moments diferents i en circumstàncies també molt diferents, aspiraven a constituir-se en llengües nacionals. Prova d'establir el sentit (o sentits) que pugui tenir la traducció d'una obra com l'*Agamèmnon* d'Èsquil en aquests dos contextos, els diferents enfocaments que se'n deriven, la labor teòrica prèvia de Humboldt i de Riba, i d'altres autors amb què aquests es troben en diàleg, o que simplement tenen com a contemporanis. Així, en tractar Humboldt parla no solament de Winckelmann, sinó també de Schleiermacher, Herder, Kant, Goethe, Schiller, Hölderlin, etc., i la seva reflexió sobre Riba passa per Mazon, Vossler i molts d'altres. La recerca culmina en l'anàlisi de passatges concrets, en què l'autor ens mostra com els pressupòsits teòrics subjacents a cadascuna de les traduccions es mostren en la forma del text final.

Té un especial interès el contrast entre l'adaptació de la complexa mètrica de la tragèdia grega en Humboldt i la «poesia abrupta en prosa» de Carles Riba, que —deixant de banda les circumstàncies específiques que el vagin empènyer a no fer una traducció en vers— té al darrere una elaborada reflexió sobre les formes que podia adoptar la tragèdia esquiliana en català. Raül Garrigasait analitza les diferències entre els diferents tipus de literalitat volguts per Humboldt i per Riba per a les seves traduccions. Diu a la p. 251: «[...] el literalisme humboldtià és ben diferent del que practica Riba. L'humanista de Potsdam aspirava a traduir vers per vers, preferint la fidelitat mètrica a altres menes de fidelitat; el barceloní aspira a refer amb la màxima precisió el moviment semàntic de l'original.» No es limita a la qüestió merament pràctica de la reproducció de ritmes entre una llengua i una altra, sinó també al sentit que tenia en el context de Humboldt transvasar els esquemes mètrics d'una llengua clàssica a un idioma que s'entenia a si mateix com «no format definitivament», com era llavors l'alemany.

No podem estar-nos de comentar alguns aspectes que ens semblen millorables. Segurament el capítol més fluix és el que ve després de la Introducció, titulat «La imatge d'Èsquil i el llenguatge de l'*Agamèmnon*». Tot i que és útil i prou interessant, entenem que sobretot les pp. 14–18 sobre l'*Agamèmnon* queden una mica escasses en comparació amb la resta del llibre.

Potser també podríem criticar-li la manca, en alguns casos, d'explicacions més detallades de les qüestions de mètrica i prosòdia per als lectors no iniciats en la matèria. Així, per exemple, en l'explicació de la transposició dels esquemes mètrics grecs a la llengua alemanya en les pp. 105–107 podria haver donat explicacions més clares sobre la relació

entre «síllaba llarga» i «síllaba tònica» en aquest context, en què consisteixen exactament les *ancipites* de l'alemany, etc.

És cert que en alguns moments l'autor no entra a fons en les qüestions més pròpiament filosòfiques que eren en joc (especialment en tractar la noció kantiana del sublim en les pp. 66ss.). Però difícilment li ho podem tenir en compte, per la naturalesa mateixa d'aquest treball. Un tractament detallat de categories filosòfiques d'aquesta mena exigiria (com a mínim) un capítol a part, i podem donar-nos per satisfets que l'autor hagi sabut resumir-la d'una manera eficaç i entenedora per al públic culte en general.

En qualsevol cas, es tracta d'aspectes molt menors. L'erudició i, alhora, la sensibilitat literària que demostra Raül Garrigasait en la realització de la seva tasca són excepcionals. No és menys impressionant la seva capacitat de síntesi, que li ha permès d'ajuntar en una obra relativament breu l'anàlisi detallada de dues realitzacions literàries i emmarcar-les totes dues en una encertada explicació de les circumstàncies històriques, intel·lectuals i culturals que en varen propiciar el naixement. En recomanem vivament la lectura.